

balkanske narode", pa "svako ludo trčkanje za Evropom, svako nekritičko podražavanje Evrope isključuje preporod balkanskih naroda i vaskrs balkanskog duha" (Balkan i Balkanci, 1937).

ANTIZAPADNJAŠTVO.

Generalno antizapadnjaštvo danas polazi od teza da se Srbija "iznova suočava sa snažnom, samouverenom i arogantnom Evropom" (Obrenović, 1992), odnosno da "naš narod mora da se odrekne lakovernosti i ne treba da srlja u Evropu" (Tadić, 1999). Antizapadnjaštvo nije nova pojava. Naprotiv, u poslednjih sto godina formiran je tip mišljenja koji se u kontinuitetu može pratiti, a koji je nosio otpor prema Zapadu i prema svemu što je taj pojam simbolizovao.

I u 19. veku je bilo autora koji su verovali da su srpski zakoni "ponajpraviji" pa su svoj odnos prema Evropi posredno pokazivali oslikavajući bilo negativne osobine Srba iz Austro-Ugarske, bilo onih koji su pretpostavljali evropske institucije srpskim. Tako je putopisac Milojević opisujući svog saputnika, Srbina iz Austro-Ugarske koji govori "kičeljivim i ponošljivim glasom", pisao o "srpskim glupacima, po nekima tako zvanim Vašingtonima", koji kao da žive "među divljacima nove Polinezije i njenih ostrva" a Srbe gledaju pogledom "koji se čini samo prema divljacima koji ljude jedu", konstatujući da "nema ni jednog naroda na svetu tako majmunskog, kao našeg, i koji bi sve tuđe, bez ikakva razbora, primao", "koji sve hrđavije i lošije prima, a svoje bolje i korisnije napušta, zaboravlja, ruši, kvari" (Milojević, 1871). A bilo je i onih koji su verovali da najveće zlo pretilo od "proletera" čija će borba proizvesti "najstrašniji potres u svetu", pa su se pitali šta bi od srpskog naroda bilo "kad bi ga, pored ostalih njegovih beda, još i ovo zlo (u obliku zapadnom) snašlo" (Čumić, 1871).

Već krajem 19. veka Nikola Pašić je definisao svoj antizapadni stav. Tvrdio je da su "zapad i istok dva protivnika, dve suprotnosti, dve kulture" i da je njihov sukob "neizbežan" što je, u krajnjoj instanci, "sukob Slavenstva s onom kulturom u kojoj su Hrvati odrasli", "ispod papuče i mača zapadnog". Smatrajući "da je pogrešno vaspitavati mladež u duhu zapada" i da je potrebno pronalaziti u slovenstvu moralne principe "koji su različiti od zapada i koji su isključivo slavenski", pisao je o "hrđavštini", o "zapadnjaštini hrđavoj", o masi naroda koja se "s odvratnošću okrenula od zapada kad ga je bliže upoznala bila", o Srbima koji su uvek bili na strani Istoka, i Hrvatima koji su bili na strani Zapada, o Rusiji koja će "otpočeti borbu sa zapadom kad ujedini i oslobodi slavenska plemena". Govorio je i o pravoslavlju koje će "održati megdan nad svojim katoličkim protivnicima", o istočnoj slovenskoj državi koja je nastala na temelju opštine, i zapadnoj koja je nastala "mačen i grubom silom", o Hrvatskoj koja je "zaražena tako jako i tako široko zapadnim uređenjem i zapadnim duhom", o demokratiji koje nema u Evropi, "ni u Švajcarskoj" u tako razvijenoj formi kao u Srbiji, i zaključivalo da su za hrvatsku sudbinu krive prilike "koje su bacile našu braću bliže lukavom i nevaljalom zapadu" (Pašić, 1880-ih).

Stanovnici Evrope su nazivani "omraženim, blaziranim evropskim nazadnjacima" (Ivanić, 1906), a bilo je i ironije prema motivima "zvanične Jevrope" kada su u pitanju neoslobođeni narodi u Turskoj: "Zvanična Jevropa, koja se tako često i ponosito hvali svojim humanošću, nije mnogo hitala da nateruje Tursku na ispunjenje njenih obaveza, sigurno za to što od humanizma njenoga ovde ne bi bio pun džep, kao što ima izgleda da se humanizmu njenom može pokazati dobra nagrada u – Misiru". Iako je "jauknuo od bola taj paćenik makedonski", ipak se "nije mnogo trgla Jevropa nego je čak stala sumnjiviti i ono plemenito srce, kojega se kosnuo jad i nevolja makedonskoga stanovništva. Ona je počela nagađati da tu ima 'tuđih prstiju'; ona je govorila čak da to neki bes raspinja onu jednu rajnu kuku i jauče, a ne nesreća i nasilje" (Protić, 1912).

I u novonastaloj Jugoslaviji antizapadni trend je imao svojih zagovornika. Tumačilo se da je prva posledica sudara Istoka i Zapada bio pad srpske države, da u borbi ova dva sveta "kao po nekom pravilu" stadaju Srbi (Mitrinović, 1926), da je Evropa ozbiljno moralno bolesna, "nema više ni snage ni volje da se ne regenerira na jednoj etičkoj osnovi", "ona propada", da "evropska civilizacija zalazi u predvečerje svoga propadanja, a po biološkim zakonima razvitka njeno umiranje neće iznenaditi ni nas, ni nju samu", kao i da je "pokvarenost zapada" zahvatila i "zdravi moral našega sela" (Bosanac, 1927). Bilo je i uverenja da tek kada i Bugarska uđe u Jugoslaviju ispuniće se proročanstvo "Balkan balkanskim narodima", pa će on prestati da bude »kapija kroz koju Zapad ide na Istok«, »u smislu tendencioznog idenja« (Petrović, 1934).

Pred Drugi svetski rat antizapadni stav je imao još jedan talas u redovima srpskih intelektualaca, i opet je branjen specifičnostima srpskog nacionalizma, budući da "nacionalni čovečji, evropski stav" ne postoji u srpskom narodu čiji je čovek "podređen zajednici i stopljen s njom". Balkan je u Evropi "najmanje Evropa" jer je evropski čovek, "homo europaeus", proizašao iz cezarskog i katoličkog Rima, a na tim temeljima je "srpski čovek vrlo malo zidao u svojoj prošlosti" pa nije ni "mentaliteti ušao u onu ogromnu zajednicu zapadnohrišćanskog sveta". Put srpskog čoveka je bio van evropskog okvira, "prema njemu samostojan", a načelo kulturne asimilacije sa Evropom "sad se izvrglo, postalo je kolonijalno 'načelo': biti kao drugi što su, a to je već u suprotnosti sa onim prvim načelom: biti svoj". Rezultat je napuštanje hrišćanstva "za volju naprednog liberalizma evropskog, napuštanje patrijarhalnih shvatanja za volju učenja pozitivizma ili materijalizma, napuštanje kulta narodne 'romantične' prošlosti za volju realizma i naturalizma u nauci i u umetnosti". Konstatovalo se da je "naš inteligent pojurio u Evropu 'kao u spas'", a taj susret Srbije i Evrope "bio je ne sukob i raskrsnica, nego slepo primanje i silaženje s dosadanjeg puta". Ukrštanje s duhovnim uticajima Evrope "nije ništa naročito velikog rodilo", samo je veza "evropskosti dela inteligencije" sa narodom labavila. Predviđao se "sumrak evropske civilizacije", jer "sto godina organizuje gordi Zapad sile samouništenja" (Velmar Janković, 1938).

"PEPELJUGA" I "MEZIMCI".